

СТОЯНОВА Дарина Федорівна,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального та слов'янського мовознавства філологічного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна; тел.: + 38 066 9499087; e-mail: darinazakun78@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-9741-2519

ГРАФІЧНО-ОРФОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОДЕСЬКОГО СПИСКУ НОВОБОЛГАРСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ «МАЛОГО КАТЕХІЗИСУ» ТЕОДОРА СТУДИТА

Анотація. *Мета* статті — розглянути графічно-орфографічні особливості списку новоболгарського перекладу «Катехізичних повчань» Теодора Студита як одного із хронологічно пізніх етапів поширення у рукописній традиції слов'ян творів видатного візантійського релігійного і суспільного діяча й автора монастирського статуту. *Об'єкт* дослідження — анонімний список «Малого катехізісу» (МК) XVIII ст., який є частиною унікального за своїм складом конволюта, що зберігається у колекції рукописів та стародруків Одеської національної наукової бібліотеки під шифром 1/154; *предмет* дослідження — особливості графічно-правописної системи списку як важливий критерій та передумова ідентифікації зображених у тексті книжно-писемних нашарувань. У статті описано історію побутування МК на слов'янському терені; відзначено особливий внесок Д. С. Іщенка у розробку цієї проблематики; розглянуто набір ужитих у списку графем; виявлено орфографічні принципи та закономірності їхнього написання; проаналізовано відображені на письмі найтипівіші фонетичні явища та зміни; відзначено наявність локальних маркерів. Проведене дослідження дає змогу зробити **висновок**, що Одеський список МК Теодора Студита репрезентує строкату картину співіснування декількох книжно-писемних систем (середньовічної болгарської або тирновсько-ресавської, сербської та східнослов'янської) з частковим вкрапленням болгарських діалектних рис. Цей факт відкриває **перспективи для подальших досліджень**. Задля уточнення етнолінгвістичної атрибуції списку потрібно здійснити поглиблене дослідження його палеографічних, акцентологічних, граматичних, синтаксичних, лексичних особливостей, а також ретельного текстологічного аналізу близьких за складом списків. Текстологічному дослідженню має передувати першочергове виявлення тих списків, які містять цей переклад.

Ключові слова: Теодор Студит, «Малий катехізіс», новоболгарські рукописи, графічно-орфографічна система, евтимієво-ресавський правопис, сербські та східнослов'янські книжно-писемні нашарування.

Постановка проблеми. Протягом усього творчого шляху Дмитро Семенович Іщенко як вчений-палеославист свій могутній геній науковця присвячував дослідженню слов'янських перекладів творів визначного візантійського релігійного та суспільного діяча Теодора Студита (759–826 рр.) [6–13]. Звертаючись до писемних пам'яток, що зберігаються у фондах бібліотек багатьох слов'янських і неслов'янських країн, професор Одеського національного університету імені І. І. Мечникова Д. С. Іщенко розглядав питання складу, походження, поширення, міграції, текстології, особливостей мови та перекладу численних списків автора монастирського уставу і зробив у славістиці значний внесок у розвиток цієї проблематики. Окрім того, особливо увагу видатний вчений приділяв роботі з рукописами Одеської національної наукової бібліотеки, підкреслюючи, що, починаючи з 60-х рр. XX ст., писемні пам'ятки, особливо південнослов'янського походження, не були, окрім деяких розвідок [4; 5], пріоритетними у колі наукових інтересів мовознавців і потребують поглибленого вивчення [13, с. 104]. Знавець та історик слов'янських мов, Д. С. Іщенко відзначав надзвичайну актуальність дослідження рукописної спадщини і наголошував на необхідності встановлення змісту, складу кожної пам'ятки окремо, уточнення її датування, з'ясування етнокультурної та мовної атрибуції, ретельного всебічного аналізу її мовних та інших особливостей [10, с. 211; 11, с. 26]. Серед багатьох цінкових і цінних рукописів колекції В. І. Григоровича Одеської національної наукової бібліотеки є декілька пам'яток новоболгарської доби, які ще не були об'єктом вичерпного та всеосяжного студювання. Як виявилось, один з них (шифр 1/154, старий шифр — 38/64) містить список пізнього перекладу повчальних слів Теодора Студита. Комплексний аналіз цього тексту, з одного боку, доповнить укладену Д. С. Іщенко мозаїку побутування праць візантійського автора у рукописній традиції на слов'янському ґрунті, а з іншого — допоможе заповнити деякі прогалини у дослідженні Одеської рукописної збірки — «справжньої наукової скарбниці» [13, с. 110].

Зв'язок з попередніми дослідженнями й публікаціями. Новоболгарське надбання рукописного фонду Одеської національної наукової бібліотеки складають 4 рукописи (1/114 (37(63); 1/117 (36(62); 1/123 (39/(65); 1/154 (38/(64)), які, як вже згадувалось, мало описані. Ф. Є. Петрунь повідомляє, що характеристику «новоболгарські» цим пам'яткам, згідно із особистими записами В. І. Григоровича та укладеними ним реєстрами рукописів, дав він сам, оскільки в селах, звідки вони були привезені, великий славіст зафіксував новоболгарські риси [19, с. 152]. Первинний аналіз новоболгарських інновацій у цих збірниках здійснено в роботі П. О. Лаврова [15]. Коротка каталожна інформація про ці 4 рукописи подається в описі В. М. Мочульського [17]. В одному з описів збірки, однак, представлені відомості про 3 рукописи, а про рукопис 1/154 нічого не зазначається [14]. 29.06.2022 року в Інституті болгарської мови імені професора Л. Андрейчина Болгарської академії

наук відбувся захист дисертації Т. І. Браги, предметом дослідження якої було обрано палеографічні, кодикологічні та деякі лексичні особливості зазначених пам'яток [1].

Збірник 1/154, завдяки своєму цікавому складу, викликав, порівняно з іншими рукописами того ж періоду, більший резонанс серед істориків болгарської мови (А. Ангушева, Б. Ангелов, Т. І. Брага, Д. Дімітрова-Марінова, М. Дімітрова, Д. Стоянова), дослідження яких, проте, не можна вважати достатніми і що, відтак, відкриває широке поле для подальших наукових пошуків.

Формулювання завдань. Мета статті — розглянути графічно-орфографічні особливості списку пізнього перекладу «Катехізичних повчань» Теодора Студита і виявити прикметні риси застосованих книжно-писемних традицій. Об'єкт дослідження — список «Катехізичних повчань», який міститься у рукописі 1/154, предмет — його графічно-правописні особливості.

Виклад основного матеріалу. Дамо детальнішу інформацію про рукопис 1/154. Рукопис привезено В. І. Григоровичем з болгарського міста Свиштов у 1845 р. [19, с. 152]. На 1 аркуші пам'ятки міститься запис, зроблений рукою вченого: «Ръкописъ на новобългарскомъ языкъ XVIII в.». Цей конволют, тобто скомпонований збірник, об'єднує в одній палітурці самостійні і між собою не пов'язані твори різних авторів. Так, досліджуваний рукопис складається із 3 частин: перша — список «Недільних повчань» Великоднього циклу; друга — список «Катехізичних повчань» Теодора Студита; третя — список «Жіночого збірника».

Список першого розділу книги належить перу Никифора Рильського — відомого тогочасного книжника, талановитого перекладача, плідного переписувача, життя і діяльність якого нерозривно пов'язані з Рильським монастирем — важливим культурним та літературним центром, оплотом християнської віри, захисником болгарської просвіти та національної ідентичності впродовж усіх історичних епох його існування. Авторство Никифора встановлюється на підставі його власної приписки, записаної на 2 аркуші, та типових для книжника особливостей письма — неправильного напівуставу. Наступні два розділи виконані іншим почерком, власник якого досі залишається для науки анонімним. Укладачем збірника вважають Никифора Рильського, оскільки він підготував загальний зміст до всієї книги, включивши в нього проповіді усіх трьох частин і давши їм єдину пагінацію, і розмістив його на початку збірника. Згадана вище приписка гласить, що рукопис переписано монахом Никифором у 1757 р. у Рильській святій обителі. Очевидно, однак, що вона стосується лише першої частини збірника — «Недільних повчань». Можливо, цього ж року було завершено укладання всього збірника, але місце, авторство і час здійснення двох інших списків ще потребує уточнення.

Д. С. Іщенко у своїх роботах писав, що всі повчання авторитетного візантійського письменника Теодора Студита складають Великий та Малий катехізиси (далі ВК та МК відповідно) [7, с. 157], зосереджуючись, узагалі, на дослідженні слов'янських перекладів МК. У своїх роботах вчений викремив широке коло південно- та східнослов'янських рукописів, що у своєму складі містять твори Студита, ввівши до наукового обігу значну кількість нових пам'яток [7–12]; розмежував ці рукописи між собою, точно вказавши, які з них містять повчальні слова ВК, а які — МК, чим уточнював, конкретизував, а часто і корегував думки попередників-славистів; розробив чіткі критерії такого розмежування [6]; першим ідентифікував слова МК за стабільною нумерацією грецьких списків; визначив походження й етнічну приналежність слов'янських списків МК та встановив зв'язки між ними. Як переконливо свідчать результати досліджень Д. С. Іщенка, існувало 2 найдавніших переклади МК [7, с. 170]. Перший переклад було здійснено південними слов'янами (найімовірніше, сербами) [9, с. 81]. Найбільш ранній список цього перекладу (Хіландарський) датується 2-ою чвертю XIII ст. Він лежить в основі інших південнослов'янських списків (Загребський, Нямецький, Рильський) [8, с. 98]. Унаслідок другого південнослов'янського впливу, цей переклад, перейшовши на Русь, підлягав щонайменше двом редакціям, які відображаються у значній кількості списків XV ст. [7, с. 169; 11, с. 26; 12]. Другий ранній переклад було здійснено на Русі. Зробити таке припущення вченому дозволяє той факт, що цей переклад збережений лише у східнослов'янських списках XV–XVI ст. і не зафіксований у південних слов'ян [7, с. 169, 171].

Подальша доля творів Теодора Студита в Болгарії висвітлена слабо. Інтерес до них активізувався з розвитком книгодрукування. У 1676 р. у Венеції відомий видавець Ніколаос Глікис публікує книгу «Κατηχητικόν», до складу якої увійшло 95 повчальних слів Теодора Студита, передмова та заповіт монахам. Болгарська дослідниця Донка Петканова, розглядаючи проблему грецько-болгарських відносин, встановила, що у південних слов'ян видання Глікиса було перекладено декілька разів, принаймні двічі: відразу після виходу книги у світ та пізніше, у XVIII ст. [18, с. 134–135]. Учена припускає, що переклад XVII ст. міг бути здійснений або на Афоні, або в Рильському монастирі, позаяк книжники цих скрипторіїв підтримували тісну творчу взаємодію з іншими балканськими та слов'янськими рукописними майстернями, літературними центрами й духовно-релігійними осередками і перебували у вирії найновіших літературно-культурних подій. Визначити етнічне походження перекладача раннього перекладу видання Глікиса важко, адже в ньому проявляються характерні як сербські, так і болгарські риси [18, с. 135]. Одеський список містить 33 проповіді, порядок розташування яких відповідає порядку їх розміщення у грецькій друкованій книзі (з 41 по 72), хоч і без нумерації, на відміну від першоджерела. Можливо, він відображає хронологічно пізніший переклад книги «Κατηχητικόν». Наявність в Одеському списку лише 33 слів з 95, може означати, що в ньому

представлена окрема вибірка з більш повного перекладу книги або навпаки — що переклад, який послужив для списку протографом, було здійснено частково, неповністю. Однак, вирішення окреслених питань потребує детальної, кропіткої роботи, із залученням значної кількості списків подібного складу та співвіднесених із спільним першоджерелом.

Оскільки в дослідженнях, у яких згадуються відомі на сьогодні списки перекладів «Катехіткону» [18], не зазначається приналежність проповідей до ВК чи МК, нами було встановлено, що більшість повчальних слів, які включено до Одеського списку, належить до МК [22, с. 132].

Звернімося до аналізу найголовніших особливостей графіко-орфографічної системи. Список МК 1/154 написаний не дуже розбірливим скорописним почерком. Це двоєровий рукопис, зустрічаються обидва знаки ь, ъ. Буква ъ вживається, по-перше, дуже рідко, по-друге, її дуже складно відрізнити від ь, оскільки верхня горизонтальна риска нечітка, невиразна та надто коротка. Правила використання того чи іншого знаку не прослідковуються, обидві букви ставляться в однакових позиціях: здебільшого, в абсолютному кінці слів, з метою їх відокремлення одне від іншого, та рідше в середині слова, наприклад: вѣ вѣка, вѣ новом, да не сотворимъ бавдѣ, вѣ радостн, скръжетъ, вѣсегда, вѣ памать, вѣ смрненіе, вѣсемь, вѣсю, вѣпадетъ, павтескаа, трѣстне, савзн, прнгрѣшаеть тощо. І ь, і ъ в кінці слова можуть пропускатися. Знак великого юса ѣ відсутній. Графемами ѿ, ѡ пишуться на початку слова, у префіксах та як прийменники: ѿ дѣль, ѿ красотн, ѡ пролетн, ѡ вразн; ѡврадъ, ѡбанчн, ѡвратн са, ѡтворенне, ѡтветъ; букви оу та і — на початку слова та після голосних: оу корь, оу дн, оу крашеніе, оу ченнкъ, оу коренает са, іаковъ, іуанна; наоука, прнговоденіе, вождєленіе. Літера оу вживається також на початку другого кореня у складних словах: бгвоугодно, чреввоугожденіе. Букви о, ѡ, стоять в середині та кінці слова: поста, плодъ, садове, радостна, дѣша, пѣста, нзпѣцають, разѣметн; него, како, тако, своємѡ, емѡ. Графемами ѡ, ѡ, ѡ (на позначення [i] та [v]), ѡ вживаються вкрай рідко, здебільшого у словах іншомовного походження (власних назвах та деяких лексемах, які означають найважливіші християнські поняття): ѡлломоское стнхословне, ѡлама, александра, египта, лвтѣрна, павла, еуренскн, еѡлско, еѡтропна, ѡедора, горѡ фаворскою. Знак з теж не частий і зафіксований, здебільшого, в дериватах слова «зло» та деяких інших словах: зло, злоба, злобентн, знма, зверне. Графема ѡ стоїть, головним чином, на початку слова, рідше в середині після голосних (переважно в дієсловах): ѡкоже, ѡко, ѡвалѣнне, ѡковъ, ѡрость, ѡдемъ, нменаше, по ѡша, прнѡша, содеѡша. За фреквентністю написання у середині слова буква ѡ поступається літері ѡ, в кінці слова ѡ не зафіксована, в цій позиції пріоритетним є вибір графема ѡ. Написання букви ѡ носить спорадичний характер, у деяких випадках воно регулюється етимологічним принципом: мѡ, нѡнѣ, бѡтн, монастѡрскн, савѡштн, вѡнѡн, стѡн, бѡжнѡн, а в інших — відображає чисельні помилки: днѡ, вѡ подѡвѡзе, насліднтѡ, блѡвѡ, нѡлѡ. У цілому, розглянуті закономірності вживання буквених знаків у списку відповідають нормам тирновсько-ресавського правопису (так прийнято в болгаристичній науковій літературі називати систему спільних для болгар і сербів орфографічних правил), що активно використовувався і був домінуючим упродовж декількох століть османського поневолення. Книжники самі дають визначення написаній за принципами цієї орфографічної системи мові — «общезик», що дуже точно відображає її специфіку [3, с. 38–52; 16, с. 101]. З іншого боку, відчувається значний вплив писемної традиції східних слов'ян, що виражається у дистрибуції графем ѡ та ѡ; у використанні букви ѡ для вираження [ja]; у вживанні літери ѡ після ц (ѡцѡ, послѡшннѡцѡ, ннѡцѡнѡ) та у закінченнях повних форм прикметників чоловічого роду однини, як і, власне, у їх наявності, адже, як відомо, повні форми прикметників ще на ранньому етапі розвитку болгарської мови були витіснені з ужитку короткими.

Рефлекси старослов'янських редукованих ѡ, ѡ. У сильній позиції ѡ вокалізується в ѡ, в корені слова: дѡнѡ, рѡвность, вѡ темннѡ, прншелѡць, слѡзн, тѡшка, правѡднн, нечѡстнѡго, заплевѡша, поперѡють; суфіксах: ѡѡчество, пѡтѡшествне, скръжетъ, конѡць, сребролюбѡць, мѡдрѡць, прншелѡць, повннѡнѡ, непорѡченѡ, преподѡвенѡ, страшѡнѡ, блаженѡ, снѡнѡ та ін., що є характерним для західноболгарських говорів, а в деяких випадках стало нормативним для сучасної болгарської літературної мови. Як сербизми варто розцінювати слова, у яких ѡ з'являється на місці ѡ у коренях слів: дѡнѡ, по-танкн, вѡсемѡ, вѡсн, вѡсако, вѡсегда, ѡѡчество, мѡдѡ, дѡнась, тацнн са, тацѡславнѡ, прѡлащантѡ са та у суфіксах: богѡтаство, напѡсанство, болѡзанѡ, дѡнась, конѡць, конѡчно, мѡжѡственнѡ та ін.

Рефлексами ѡ можуть виступати як ѡ, так і ѡ, що властиво для діалектів західноболгарського ареалу [22, с. 202–203]. Так, ѡ вокалізується в ѡ у коренях слів: закѡсненіе, кровѡ, дождѡ, плѡтнѡ, ѡпованнѡ, сонѡ, зѡль, закѡснѡ, закѡснѡнѡ, нсѡхнѡть, не токмо; в суфіксах: петѡкъ, кратѡкъ, наѡтѡкъ; в префіксах: воздѡаннѡ, воплощеніе, воздѡнханнѡ, возрастѡ, собѡлазнн, соглѡснѡ, собѡраніе, совѡсть, воzvнѡшаеть, вохѡте, воzрннѡ, воспоменѡтн, воzтрѡвѡнѡ, совѡршатн, сотворн, согрѡшн, собѡрѡета, совѡтѡет са, сохѡранѡемѡ, совокѡплѡетѡ; та в прийменниках: во, ко, со, сос. Ці випадки можуть, з одного боку, відображати особливості територіального діалекту, однак, з іншого, — свідчити про наслідування норм східнослов'янської писемної традиції. ѡ на місці ѡ також зустрічаємо в корені слова, наприклад: да не ѡжѡснѡдет ѡтѡтѡешн, ѡжѡ, даждѡ, ѡганѡ, що теж може мати під собою діалектне підґрунтя. У префіксах пишеться ѡ: сѡроднннн, сѡгрѡшеніе, сѡгѡраеть, сѡздѡдет са, вѡметѡет са, вѡннманнѡ, вѡнѡтарнн, вѡсѡе, вѡскѡре, вѡспоменѡтн, вѡксѡнтн, вѡменѡют са, вѡплѡтн са; та прийменниках ѡа, ѡа, ѡа, сѡсь. ѡ може з'являтися навіть у тих випадках, де редукованого, згідно з етимологією, не було: наѡавѡ, щѡдѡрѡ, Петѡрѡ, ѡсамѡсамѡ, реѡаль ѡсн. Однак такі форми відповідають сучасній сербській мові: наѡав [20, с. 773], шѡедѡр [20, с. 520], реѡѡ (акт. ді-

єприкм. мин. ч. від дієслова *рећи*) [20, с. 1139], *сам* (енкл. 1 ос. одн. від дієслова *бити*) [20, с. 85], *Петар*, що неоднозначно підтверджує наявність сербського впливу.

Уживання рефлексів *о* та *а* в одних і тих самих лексемах, їхніх формах та однокорених словах породжує варіативність: *сотворнмь* — *сатворнль*, *сохранмь* — *сахарннмь*, *вокснмь* — *ваксннн*, *сомертн* — *самертъ* та багато інших. Показовим є функціонування таких варіантів (з *ь*, *о*, *а*) у прийменниках в межах одного речення: *аще кон сос чнстн совѣсть причацает са животь вѣчнн сподоблает са нели на всакъ дѣнь говорн съ пророка дѣда н сасъ оучнтелем црковннмь*.

Групи плавних приголосних з редукованими *рь*, *ль*, *рь*, *ль* у рукописі пишуться, здебільшого, за східнослов'янським зразком — *ер*, *ел*, *ор*, *ол*: *жертва*, *смерть*, *воздержаніє*, *держа*, *совершатн*, *терпетн*, *да не wskвернаем са*, *смерднтъ*, *перва*, *первородннн*, *мертвн*, *твердо*, *совершнннаа*; *мова*, *безмолвноє*, *гордеаннн*, *ва скорбѣхъ*, *скорбѣ*, *должнн*, *нзполнѣнь*. Набагато рідше зустрічаємо ці буквосполучення зі знаком редукованого у позиції до приголосного, що характерно для рукописів тирновсько-ресавського походження, пор.: *терпетн* — *трѣпнмь*, *твердо* — *тврѣдь*; *мова* — *мльвн*, *гордеаннн* — *грьдосьть*, *нзполнѣнь* — *пльнна*. В окремих словах, а також у дереватах старослов'янського дієслова *прѣтрѣпѣтн* переважає *а*: *зломнсалномъ*, *претарпнта*, *претарпнма*, *претарпвнн* та ін. Згідно із сербською фонетикою, відображається складотворчий характер *р* та *л*: *крънень*, *кръненіє*, *слнце*, *самртъ*.

Рефлекси носових голосних. Згідно з тирновсько-ресавським правописом, на місці *ъ* вживається *ъ/ю*, а на місці *а* — *є* [2, с. 416, 421]. Графема *ъ* використовується у таких випадках: в корені слова: *сѣда*, *сѣднще*, *къплнн*, *къпѣта*, *скѣпо*, *разлѣченіє*, *зѣбомь*, *врѣжѣа*, *вѣдѣть*, *пѣтьшествне*, *вострѣвѣть*, *трѣвѣ*, *мѣдрецѣ*, *прѣстѣпн*, *мѣченіє*, *мѣжїє*, *крѣгъ мѣжествно*, *рѣце*, *порѣцаетъ*, *тѣжнма*, *погрѣженъ*, *лѣкавнн*, *ванѣтарнн*, *ѡкъдѣ*; префіксах: *несѣмнѣна свротнонаго врага*; суфіксах: *внезапѣ*, *воспоменѣтн*; у формах *3* в. одн., ж. р.: *дѣш онѣ*, *ва слѣа*, *молтѣвѣ*, *красотѣ*, *срамотѣ*, *пѣстннѣ*, *нѣделю*, *вкѣанноу*, *моу*; у формах *1* ос. одн. теперішнього часу: *рекѣ*, *скажѣ*, *внжѣ*, *послѣжѣ*, *спасѣ*, *лѣжѣ*, *нѣжѣ*, *прѣдѣ* н *прнмѣ*, *нстежаю*, *всѣждаю*, *да оутговарю*, *нсповѣдаю*, *ѡвѣщаю*, *молю*; та *3* ос. мн. теперішнього часу дієслів *1* дієвідміни: *нмѣтъ*, *могѣтъ*, *стрѣжѣтъ*, *жнтелствѣють*, *проповѣдѣють*, *нарѣцають*, *оутговарѣють*, *оустраѣють*, *да се покають*, *да са оубоють*; у формах *3* ос. мн. імперфекта: *пнѣахѣ*, *женѣхѣ са*, *посѣгахѣ*, *къпѣвахѣ*, *прѣдавахѣ*, *знѣдахѣ*, *сѣждахѣ*, *радѣвахѣ са*, *всѣлахѣ са*, *боахѣ са*, *нмаахѣ*, *оупѣвахѣ*, *вопнѣахѣ*. Проявом відображення живого, діалектного мовлення є випадки написання *а* на місці *ъ*: *каши*.

На місці *а* у списку у коренях слів послідовно з'являється *є*: *петокъ*, *метешъ*, *месо*, *паметь*, *ѣда*, *пѣть*, *каѣтн са*, *воспоменѣтн*, *стежннн*, *вѣзанъ*, *грѣдѣцаго*, *але може бути ѣ* [']а] після шиплячих, як це було прийнято у східнослов'янських церковних книгах: *ѣда*, *наѣаьство*, *наѣало*, *прѣцашеніє*, *прѣцацаемъ са*; а також у формах *3* ос. мн. аориста: *прѣнѣоша*, *сотворнша*, *нзѣраша са*, *рекоша*, *не покорнша са*, *раздааоша*, *оукрепнша се*, *прѣнаша*, *побѣднша*, *сконѣаша*, *нзгнѣаша*, *оукорнша*, *заплѣваша*.

Графема *а* у списку має декілька функцій. Вживається на позначення [ja] чи [ʼa]. Наприклад, у кінці та середині слова іменників: *недела*, *вола*, *братѣа*, *согрѣшенѣа*, *покаанне*, *вѣаденіє*, *мнѣаномъ*; у формах *Р* — *3*. відмінка іменників *чол. р.*, одн.: *фѣрнсеа*, *злѣдѣа*, *спаснтѣаа*, *ноа*, *раа*; *Р* в. одн. іменників *с. р.*: *ѡ небнтѣа*, *ѡ вснованѣа*, *нѣснѣаго дарованнѣа*; *Н* в. мн. деяких іменників *с. р.*: *прегрѣшеннѣа*, *сокрѣвѣннѣа*, *помншленнѣа*, *зданѣа*, *каменѣа*, *скаканѣа*, *безѣннѣа*; у повних формах прикметників та дієприкметників, у займенниках *жін. р. одн.*, *Н* в.: *волаа*, *бѣжствѣаа*, *совершнннаа*, *коа*, *каа*, *некоа*, *внѣаа*, *своа*; у *Н* в. мн. прикметників та займенників: *прѣчна дѣборѣдетѣа*, *сннн непокорѣннѣа*, *тѣа наша ѣѣта*, *вннѣа люднѣ*, *таковаа словѣса*, *таковѣа днѣ*; у дієсловах: *разлѣнает са*, *распаааетъ са*, *оутѣлаамъ*, *аѣдетъ*.

Знак *а* використано також на позначення фонетичного [e]: у відмінкових формах особових займенників та іменників: *ко мѣа*, *ѡ мѣа*, *нѣа*; *ѡ канѣа*; у формах *1* ос. мн. — закінчення *—ме*, яке у західноболгарських говорах вживають для всіх дієвідмін: *гнѣаема са*, *провождѣема*, *творнма*, *вѣдѣма*, *любнма*, *мнслнма*, *саншнма*, *тѣжнма*, *нмама*, *нзѣрама*; *2* ос. мн.: *оусаншнтѣа*, *храннтѣа*, *носнтѣа*, *любнтѣа*; у зворотній частці *са* при дієсловах: *заунѣають са*, *совершають са*, *ѣдѣнн са*, *не бонтѣ лн са*. Доказом останнього слугують випадки написання у зворотній частці *є*: *да се стрѣжнма*, *нзполннтѣ се*, *просѣтн се*, *омнѣ се*, *возвѣанѣн се*, *вѣнажн се*, *покаа се*. Для деяких слів типу *месо*, *время*, *нма*, на перший погляд, важко однозначно сказати, який саме із звуків позначає буква *а* — [ʼa] чи [e]. Однак, зафіксовані випадки написання *є* в цих словах та їхніх словоформах спростовують сумніви і показують, що *а* служить для передачі [e], пор.: *мѣсоаѣденне* — *мѣсо*. Проте можливо, що вживання цієї літери, згідно з етимологією, відбиває практику, закріплену у східнослов'янській богослужбній літературі.

Літера *а* може писатися на етимологічному місці інших голосних: *вѣмасто*, *грѣхова*, *времяна*, *оумра*. Такі випадки показують, що вона вживалася для передачі звука [e].

Рефлекси ѣ. У списку яскраво виражене властиве для територіальних діалектів Західної Болгарії явище екавізму, тобто наявність [e] на місці ѣ у всіх позиціях [21, с. 207]: під наголосом: *снегъ*, *лѣдъ*; перед складом з твердим приголосним: *леностн*, *с мерѣ*, *хлѣбъ*, *телѣ*, *местѣ*, *смѣхотвореніє*, *прѣреканне*, *трѣва*, *бѣсовѣ*, *колѣна*, *пѣснопеніє*, *потреба*, *бѣло*, *вѣчноу*, *некон*, *заповѣда нмѣ*, *стрѣжѣтъ*, *повелѣаеаьтъ*, *овеца*; в кінці слова: *васкорѣ*, *оумре*; перед складом із м'яким приголосним: *согрѣшн*, *пѣспешнннн*, *оутѣшенне*, *прѣреканне*, *разѣметн*, *наслѣднннн*, *пѣсѣченн*, *леннн са*, *ваменѣають са* та ін. Ясна річ, виникають варіативні форми, наприклад: *снегъ* — *снегъ*, *лѣдъ* — *лѣдъ* тощо.

Представлені випадки написання букви ѣ згідно з етимологією: *гнѣвѣ*, *дрѣво*, *повѣлѣнне*, *лѣта*, *заповѣдъ*, *крѣпость*, *соѣсть*, *цѣвѣтъ*, *вѣнцѣ*, *оуспѣха*, *врѣдъ*, *грѣхъ*, *прегрѣшенне*, *коаѣнопрѣклоненіє*, *ѡвѣтъ*, *невѣрннн*, *вѣрнн*, *нетѣвнн*, *свѣтла*, *внѣшнн*, *вѣчннхъ*, *вѣцаеаьтъ*, *проповѣдѣють*, *совѣтѣет са*.

Частими є випадки вживання *ъ* замість *ь*, *є*, *а*: смѣръть, дѣнь, рѣвность, тѣмни, конѣць, рѣдь, пѣть, нѣвозмоу, вѣлегалсно, вѣуера, нзрѣдно, понзрѣдно, събе та ін.

У списку відображається притаманна для західноболгарських діалектів *редукція голосних*. Таких випадків зафіксовано небагато, але вони є дуже показовими: перехід *о* в *я* та *е* в *и*: мно҃ѣ, банзѣ, колкѣ; ѳнѳннадесеть, есми, стежнши, радѣши са, нмами.

Епентетичне л є прикметною рисою списку: преполовненне, земленн, кѣпленн, прославленн, поставлають, оуготовлають, сподоблает са, вставлама, вбновлает са, совокѣплаета, прославлаеть, сподобленіе. Написання епентетичного *л* було обов'язковою вимогою євтимієво-ресавського правопису, якому старанно слідували книжники XV–XVII ст. У новоболгарських пам'ятках, особливо починаючи з другої половини XVII ст., з розвитком тенденцій демократизації писемної мови, її оновлення та наближення до живого мовлення, це правило дедалі частіше порушується. Систематичність *л*-епентетикум у списку варто тлумачити як «східнослов'янське». Поодинокі випадки його пропуску видають у книжникові болгарина або серба: *корав*.

Ствердіння сонорних приголосних л, н, р спостерігаємо в особових закінченнях дієслів: мнсаать, говорятъ, любать, правать, творать престѣпать, преходать, вндать, оупразнать, скорбають; в дієприкметниках: творащи, благодарще; в коренях дієслів: лѣвнма; деяких іменниках та займенниках: молеѣ, вѣуера, пѣстниѣ, мнѳра. Фіксуємо також ствердіння *с*: васако, васака, васа.

Інокли живомовні *асиміляційні процеси* відображаються на письмі: тешка, тешко, тешки, метешъ, оу ковѣг, з богомъ, нз рѣки, з братна.

Збереження груп приголосних жд та щ різного походження: ѳревоу҃го҃женіе, врежденна, доса҃ж҃денне, ѳт҃с҃ж҃денне, прово҃ж҃даетъ, стра҃ж҃даетъ; пре҃щеніе, но҃щъ, по҃п҃щеніе, прнѣврѣщемъ, хо҃щетъ, пѣщнтъ, обрѣщѣтъ, однак іноді зустрічаємо східнослов'янські наслідки звукових закономірностей, наприклад: ѳревоу҃го҃дне, стра҃даніе, прнѣврѣтает са.

Як бачимо, у списку представлені типові болгаризми, серед яких деякі демонструють експансію живомовних особливостей говірки західного ареалу (збереження *жд*, *щ*; рефлекс *л* на місці *ж*, редукція голосних, асиміляція та ствердіння приголосних), та сербізми (*л* на місці *ь*, *ъ* у прийменниках та префіксах, наявність складотворчих *р*, *л*). Певні наслідки відображених у тексті фонетичних змін (нейтралізація написання *ы* та *и*; ствердіння *р*; *є* у всіх позиціях замість *ъ*; *л* як рефлекс сильного ерового голосного *ъ*) та послідовність дотримання правил євтимієво-ресавського правопису, є характерними як для сербських, так і деяких західноболгарських говорів, що ускладнює процес визначення національної приналежності перекладача / переписувача. У списку відчутний міцний струмінь східнослов'янської фонетико-орфографічної традиції (наявність *л*, її вживання на етимологічному місці, у якості [ja]; групи *ор*, *єр*, *єл*, *єл*; епентетичне *л*). Вокалізація редукованих *ъ*, *ь* в *о*, *є* може базуватися на специфіці діалекту, а може трактуватися як «східнослов'янське», особливо в префіксах. Ймовірно, книжник, виходець з південних слов'ян, здійснюючи переклад, користувався списком східнослов'янського походження. І це цілком можливо. Д. С. Іщенко писав про переміщення списків МК Теодора Студита східнослов'янської редакції, здійснених на основі ранніх південнослов'янських, назад до південних слов'ян [12]. Важливим є той факт, що в Болгарії XVII–XVIII ст. широкої популярності та розповсюдження набули друковані книги східнослов'янської редакції, яка була авторитетною для книжників і навіть могла сприйматися ними як зразок для наслідування.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, як бачимо, Одеський список МК Теодора Студита відображає строкату картину поєднання декількох книжно-писемних (середньовічної болгарської або тирновсько-ресавської, сербської та східнослов'янської) систем з частковим вкрапленням болгарських діалектних рис. Із метою уточнення етнолінгвістичної атрибуції списку, необхідним є поглиблене дослідження його палеографічних, акцентологічних, граматичних, синтаксичних, лексичних особливостей, а також ретельний текстологічний аналіз близьких за складом списків. Текстологічному дослідженню має передувати першочергове виявлення тих списків, які містять цей переклад.

Л і т е р а т у р а

1. Брага Т. И. Одеските дамаскини от сбирката на В. И. Григорович — част от българското културно-историческо наследство : палеография, кодикология, датировка: автореф. на дис. труд за присъждане на образователна и научна степен «доктор» : 2. Хуманитарни науки. 2. 1. Филология. Специалност : Български език / История на българския език. София, 2022. 89 с.
2. Василев, П. В. Правописната реформа на Евтимий и отражението ѝ в произведенията на негови следовници и на българските дамаскинари. *Търновска книжовна школа*. София, 1980. Т. 2. С. 405–421.
3. Дел'Агата, Дж. Студии по българистика и славистика. София : ЛИК, 1999. 180 с.
4. Зубов М. И. Одеський список середньовічних рукописних коментарів до Слів Григорія Богослова. *Слов'янський збірник*. Одеса, 2006. Вип. 12. С. 33–46.
5. Зубов Н. И. Текстологические замечания к Одесскому списку переводных комментариев к словам Григория Богослова. *Вісник Одеського національного університету. Філологія : мовознавство*. Одеса, 2007. Т. 12. Вип. 3. С. 56–63.
6. Іщенко Д. С. Поучения огласительные Феодора Студита. *Методические рекомендации по описанию славяно-русских рукописей для Сводного каталога рукописей, хранящихся в СССР*. Москва, 1976. Вып. 2. Ч. 1. С. 224–235.

7. Ищенко Д. С. Огласительные поучения Федора Студита в Византии и у славян. *Византийский временник*. Москва, 1979. Т. 40. С. 157–171.
8. Ищенко Д. С. Поучения Феодора Студита в рукописи Рильского монастыря. *Советское славяноведение*. Москва, 1979. № 4. С. 96–98.
9. Ищенко Д. С. Хиландарский список славянского перевода поучений Федора Студита. *Советское славяноведение*. Москва, 1980. № 4. С. 75–81.
10. Ищенко Д. С. Катехизичні повчання Феодора Студита в українській рукописній збірці XVII ст. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*. 1982. XXVII. С. 211–215.
11. Ищенко Д. С. О древнем славяно-русском переводе одного греческого гапакса. *Мова*. Одеса : ОДУ, 1995. № 1–2. С. 26–29.
12. Ищенко Д. С. Малый катехизис Федора Студита в старорусских списках XV–XVII в. и некоторые проблемы «второго южнославянского влияния». *Мова*. Одеса : ОНУ, 1999. № 3–4. С. 3–8.
13. Ищенко Д. С., Zubov M. I. Рукописи південнослов'янського походження в зібранні Одеської державної наукової бібліотеки ім. М. Горького : стан і перспективи дослідження. *Мовознавство*. Київ, 2008. № 2–3. С. 103–110.
14. Королькова Е. Г., Кравченко Ж. Н. Славянские рукописи нерусского происхождения Одесской государственной научной библиотеки им. А. М. Горького. *Известия на народна та библиотека и библиотека на Софийския държавен университет*. София, 1963. Т. 3 (IX). С. 29–41.
15. Лавров П. А. Дамаскин Студит и сборники его имени дамаскины в югославянской письменности. Одесса : Экономическая типография, 1899. 115 с.
16. Младенова О., Велчева Б. Ловешки дамаскин : новобългарски паметник от XVII в. София : Нац. библ. «Св. св. Кирил и Методий», 2013. 536 с.
17. Мочульский В. Н. Описание рукописей В. И. Григоровича. *Летопись Историко-филологического общества при Императорском Новороссийском университете*. Одесса, 1890. Т. 1. С. 5–133.
18. Петканова-Тотева Д. Из гръцко-българските книжовни отношения през XVII–XVIII в. *Годишник на Софийския университет. Факултет по славянски филологии, за 1968 г.* София, 1969. Т. 62. С. 51–153.
19. Петрунь Ф. Г. Рукописна збірка В. І. Григоровича : бібліографічні замітки. *Праці Одеської центральної наукової бібліотеки*. Одеса, 1927. Вип. 1. С. 137–163.
20. Речник српскога језика / израдили Милица Вујанић и др.; редиговао и уредио Мирослав Николић. Нови сад : Матица српска, 2011. 1561 с.
21. Стойков Ст. Българска диалектология. 4-то фототипно издание. София : Марин Дринов, 2002. Available at: <http://macedonia.kroraina.com/>
22. Стоянова Д. Ф. Щодо співжиття граматичних архаїзмів та новоболгарських інновацій у перекладі «Катехизичних повчань» Й. Брадатого та його Одеському списку. *Годишник на Софийския университет «Св. Климент Охридски»*. Филологически факультет. София, 2019. Т. 104. С. 127–147.

References

1. Braga, T. I. (2022), *Odessa damascenes from the collection of V. I. Grigorovich — part of the Bulgarian cultural and historical heritage: paleography, codicology, dating* : Author's thesis : 2. Humanitarian sciences. 2. 1. Philology. Specialization : Bulgarian language/ History of the Bulgarian language [*Odeskite damaskini ot sbirkata na V. I. Grigorovich — chast ot bulgarskoto kulturno-istoricheskoto nasledstvo : paleografiya, kodikologiya, datirovka*], Sofia, 89 p.
2. Vasiliev, V. P., (1980), “The orthographic reform of Euthymius and its reflection in the works of his followers and the Bulgarian Damasceners”, *Tarnovo literary school* [“Pravopisnata reforma na Evtimii i otrazhenieto i v proizvedeniya ta na negovi sledovnitsi i na bulgarskite damaskinari”, *Tarnovska knizhovna shkola*], Sofia, vol. 2, pp. 405–421.
3. Della Agata, J., (1999), *Bulgarian and Slavic studies* [Studii po bulgaristika i slavistika], LIK Publishing House, Sofia, 180 p.
4. Zubov, M. I., (2006), “The Odessa copy of medieval Slavic translated comments on Gregory the Theologian's works”, *Slavic Studies collection* [“Odes'kyy spysok seredn'ovichnykh rukopysnykh komentariy do Sliv Hryhoriya Bohoslova”, *Slovyans'kyy zbirnyk*], Odessa, vol. 12, pp. 33–46.
5. Zubov, M. I. (2007), “Textological remarks to Odessa copy translated commentaries to Gregory the Theologian's sermons”, *Odessa National University Herald. Philology : Linguistics* [“Tekstologicheskiye zamechaniya k Odesskomu spisku perevodnykh kommentariyev k slovam Grigoriya Bogoslova, *Visnyk Odes'koho natsional'noho universytetu. Filologiya : movoznavstvo*], Odessa, vol. 12 no. 3, pp. 56–63.
6. Ishchenko, D. S., (1976), “Catechisms by Theodore the Studite”, *Guidelines for the description of Slavic-Russian manuscripts for the Consolidated catalog of manuscripts stored in the USSR* [“Poucheniya oglasitel'nyye Feodora Studita”, *Metodicheskiye rekomendatsii po opisaniyu slavyano-russkikh rukopisey dlya Svodnogo kataloga rukopisey, khraNyashchikhsvya v SSSR*], Moscow, vol. 2, part 1, pp. 224–235.
7. Ishchenko, D. S., (1979), “Catechisms by Theodore the Studite in Byzantium and among the Slavs”, *BYZANTINA XRONIKA* [“Oglasitel'nyye poucheniya Fedora Studita v Vizantii i u slavyan, *Vizantiyskiy vremennik*], Moscow, vol. 40, pp. 157–171.
8. Ischenko, D. S., (1979), “Catechisms by Theodore the Studite in the manuscript of the Rila Monastery”, *Soviet Slavic studies* [“Poucheniya Feodora Studita v rukopisi Ryl'skogo monastyrya”, *Sovetskoye slavyanovedeniye*], vol. 4, pp. 96–98.
9. Ischenko, D. S., (1980), “Hilandar copy of Slavic translation of the Catechismos by Theodore the Studite”, *Soviet Slavic studies* [“Khilendarskiy spisok slavyanskogo perevoda poucheniy Fedora Studita”, *Sovetskoye slavyanovedeniye*], vol. 4, pp. 75–81.
10. Ischenko, D. S., (1982), “Catechisms by Theodore the Studite in the Ukrainian manuscript collection of the XVII th century”, *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* [“Katekhizychni povchannya Feodora Studyta v ukrayins'kiy rukopysniy zbirtsi XVII st.”, *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*], vol. XXXVII, pp. 211–215.
11. Ischenko, D. S. (1995), “About the ancient Slavic-Russian translation of one Greek hapax”, *Mova / Language* [“O drevnem slavyano-russkom perevode odnogo grecheskogo gapaksa”, *Mova : naukovno-teoretychnyy chasopys z movoznavstva*], Odessa I. I. Mechnikov State University, Odessa, no. 1–2, pp. 26–29.

12. Ischenko, D. S. (1999), “The Small Catechisms by Theodore the Studite in the Old Russian Copies of the 15th–17th Centuries and some problems of the “second South Slavic influence””, *Mova / Language* [“Malyy katekhizis Fedora Studita v starorusskikh spiskakh XV–XVII v. i nekotoryye problemy “vtorogo yuzhnoslavyanskogo vliyaniya””, *Mova : naukovy teoretichnyy chasopys z movoznavstva*], Odessa I. I. Mechnikov National University, Odessa, no. 3–4, pp. 3–8.
13. Ischenko D. S., Zubov, M. I. (2008), “Manuscripts of the south Slavic origin in the collection of the Odessa A. M. Gorky State Scientific Library : the state and the perspectives of research”, *Movoznavstvo / Linguistics* [“Rukopysy pivdenneoslov’yans’koho pokhodzhennya v zibranni Odes’koyi derzhavnoyi naukovoï biblioteki im. O. M. Hor’koho : stan i perspektyvy doslidzhennya, *Movoznavstvo*], O. O. Potebnia Institute of Linguistics, NAS of Ukraine, Kyiv, no. 2–3, pp. 103–110.
14. Korolkova, E. G., Kravchenko, Zh. N. (1963), “Slavic manuscripts of non-Russian origin of Odessa A. M. Gorky State Scientific Library”, *Notices of the National Library and the Library of the Sofia State University* [“Slavyanskiye rukopisi nerusskogo proiskhozhdeniya Odesskoy gosudarstvennoy nauchnoy biblioteki im. A. M. Gor’kogo, *Izvestiya na narodna ta biblioteka i biblioteka na Sofijskiya dŕzhaven universitet*], Sofia, vol. 3 (IX), pp. 29–41.
15. Lavrov, P. A. (1899), *Damaskin Studite and Damaskins in Yugoslav writing* [*Damaskin Studit i sborniki yego imeni damaskiny v yugoslavianskoy pis’mennosti*], Economicheskaya Publishing House, Odessa, 115 p.
16. Mladenova, O., Velcheva, B. (2013), *Loveshki damaskin : New Bulgarian manuscript from the 17th century* [*Loveshki damaskin : novobŭlgarski pametnik ot XVII v.*], Sofia, 536 p.
17. Mochul’skiy, V. N. (1890), “Description of manuscripts by V. I. Grigorovich”, *Chronicle of the Historical and Philological Association of the Imperial New Russia University* [“Opisaniye rukopisey V. I. Grigorovicha”, *Letopis’ Istoriko-filologicheskogo obshchestva pri Imperatorskom Novorossiyskom Universitete*], Odessa, vol. 1, pp. 5–133.
18. Petkanova–Toteva, D. (1969), “About the Greek-Bulgarian writing relations in the XVII–XVIII centuries”, *Annual of Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Faculty of Slavic Studies* [“Iz grŭtsko-bŭlgarskite knizhovni otnosheniya prez XVI–XVIII v.”, *Godishnik na Sofijskiya universitet, Fakultet po slavyanski filologii*], Sofia, vol. 62, pp. 51–153.
19. Petrun, F. Ye., (1927), “Manuscript collection of V. I. Grigorovich : bibliographical notes”, *Proceedings of the Odessa Central Scientific Library* [“Rukopysna zbirka V. I. Hryhorovycha : bibliografichni zamitky”, *Pratsi Odes’koyi tsentral’noyi naukovoï biblioteki*], Odessa, vol. 1, pp. 137–163.
20. Stoikov, St. (2002), *Bulgarian dialectology*, 4th phototype ed. [*Bŭlgarska dialektologiya*, 4-to fototipno izd.], Marin Drinov Publishing House, Sofia. Available at : <http://macedonia.kroraina.com/>
21. Stoianova, D. F. (2019), “Grammatical Archaisms and Modern Bulgarian Innovations in the Translation of the Catechismos by Iosif Bradatoy and its Odessa Copy”, *Annual of Sofia University “St. Kliment Ohridski”. Faculty of Philology* [“Shchodo spivzhyttya hramatychnykh arkhayizmiv ta novobolhars’kykh innovatsiy u perekladı «Katekhizychnykh povchan’» Y. Bradatoho ta yoho Odes’komu spysku, *Godishnik na Sofijskiya universitet. Filologicheski fakultet*], Sofia, vol. 104, pp. 127–147.

Daryna F. STOIANOVA,

Candidate of Philological Sciences (PhD), Associate Professor of General and Slavic Linguistics Department, Odessa I. I. Mechnikov National University; 24/26 Frantsuzky Blvd., Odessa, 65058, Ukraine; phone: + 38 0669499087; e-mail: darinazakun78@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-9741-2519

SOME GRAPHIC AND ORTHOGRAPHIC FEATURES OF THE ODESSA COPY OF THE NEW BULGARIAN TRANSLATION OF THE “SMALL CATECHISMOS” BY THEODOR THE STUDITE

Summary. The *aim* of the article is to consider the graphic and orthographical features of the New Bulgarian translation of “Catechismos” written by Theodore the Studite, the outstanding Byzantine religious and public figure and the author of the monastery charter. The *object* of the research is copy of the “Small Catechismos” of the 18th century by anonymous scribe which is part of a convolute and kept in the collection of manuscripts and early printed editions (Odessa National Scientific Library, no. 1/154), the *subject* — features of the graphic-spelling system of the copy, whose description is an important criterion and prerequisite for identifying the written layers. The article describes the history of the study of this translation among the Slavs; the great contribution of professor D. S. Ishchenko to the development of this issue is determined; the complex of graphemes used in the copy and the orthographic principles of their use are considered; the typical phonetic phenomena and changes that received written fixation in the copy are analyzed; the local markers are outlined. The results of the study allow us to draw the following *conclusions*: the Odessa copy of “Small Catechismos” by Theodore the Studite has several written layers (medieval Bulgarian or Tarnovo-Resavian, Serbian and East Slavic) with a partial inclusion of Bulgarian dialect features. This fact determines important aspects of the *further research*. To clarify the ethnolinguistic attribution of the copy, it is necessary to carry out an in-depth study of its paleographic, accentological, grammatical, syntactic, lexical features, as well as a thorough textual analysis of copies similar in composition. Textual research should be preceded, first of all, by the identification of copies containing this translation.

Key words: Theodore the Studite, “Small Catechismos”, New Bulgarian manuscripts, graphic-spelling system, Evtimiyevo-Resavian spelling, Serbian and East Slavic written layers.

СТОЯНОВА Дарина Фёдоровна,

кандидат филологических наук, доцент кафедры общего и славянского языкознания Одесского национального университета имени И. И. Мечникова; Французский бульвар, 24/26, г. Одесса, 65058, Украина; тел.: +38 0669499087; e-mail: darinazakun78@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-9741-2519

ГРАФИЧЕСКО-ОРФОГРАФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ОДЕССКОГО СПИСКА НОВОБОЛГАРСКОГО ПЕРЕВОДА «МАЛОГО КАТЕХИЗИСА» ТЕОДОРА СТУДИТА

Аннотация. *Целью* статьи является рассмотрение графико-орфографических особенностей новоболгарского перевода «Огласительных поучений» Феодора Студита как одного из хронологически поздних этапов распространения в рукописной традиции славян произведений выдающегося византийского религиозного и общественного деятеля и автора монастырского устава. *Объект* исследования — анонимный список «Малого катехизиса» XVIII в., входящего в состав уникального по своему содержанию конволюта, сохраняющегося в коллекции рукописей и старопечатных изданий Одесской национальной научной библиотеки под шифром 1/154, *предмет* — особенности графико-правописной системы списка, описание которых является важным критерием и предпосылкой для идентификации отображаемых в тексте книжно-письменных систем. В статье описана история исследования бытования МК у славян; отмечена особая значимость вклада Д. С. Ищенко в разработку данной проблематики; рассмотрен комплекс использованных в списке графем и определены орфографические принципы их употребления; проанализированы типичные фонетические явления и изменения, получившие в списке письменную фиксацию; отмечено наличие локальных маркеров. *Результаты* исследования позволяют сделать *следующие выводы*: Одесский список МК Феодора Студита отражает пёструю картину сосуществования нескольких книжно-письменных наслоений (средневековой болгарской или тырновско-ресавской, сербской и восточнославянской) с частичным вкраплением болгарских диалектных черт. Этот факт открывает *перспективы для дальнейших исследований*. Для уточнения этнолингвистической атрибуции списка необходимо осуществление углубленного исследования его палеографических, акцентологических, грамматических, синтаксических, лексических особенностей, а также тщательного текстологического анализа близких по составу списков. Текстологическому исследованию должно предшествовать, в первую очередь, выявление списков, содержащих этот перевод.

Ключевые слова: Феодор Студит, «Малый катехизис», новоболгарские рукописи, графико-орфографическая система, евтимиево-ресавское правописание, сербская и восточнославянские книжно-письменные наслоения.

Статью отримано 6.10.2022 р.